

Vergaderjaar 1991-1992

22 327

Oprichting luchtmobiele brigade

Nr. 3

VERSLAG VAN EEN MONDELING OVERLEG

Vastgesteld 25 februari 1992

De vaste Commissie voor Defensie¹ heeft op 6 februari 1992 mondeling overleg gevoerd met de minister en de staatssecretaris van Defensie over de **notitie luchtmobiele brigade** (22 327, nr. 2).

Van dit overleg brengt de commissie als volgt verslag uit.

Vragen en opmerkingen uit de commissie

Mevrouw **Van Heemskerck Pillis-Duvekot** (VVD) memoreerde dat de aanzet voor de oprichting van de luchtmobiele brigade gelegen is in de in 1991 behandelde Defensienota. Uit kamerstuk 22 327, nr. 2 kreeg zij de indruk dat dit mondeling overleg een laatste gelegenheid was om van gedachten te wisselen over de financiële en kwalitatieve haalbaarheid van het concept voor een luchtmobiele brigade. Zij steunde het voornemen tot oprichting van een luchtmobiele brigade in bondgenootschappelijk verband, gezien de internationale veiligheidssituatie en de twijfels omtrent de uitvoering van het CSE-akkoord. Zij voelde zich in haar opvatting gesterkt door de verleden jaar door de secretaris-generaal van de NAVO uitgesproken steun voor de vorming van een luchtmobiele component binnen de Nederlandse krijgsmacht. Wel zette zij vraagtekens bij het in de notitie beschreven tijdschema. Oprichting van de luchtmobiele brigade mag niet worden gefrustreerd door bezuinigingen of leiden tot extra bezuinigingen bij andere defensieonderdelen.

Mevrouw Van Heemskerck had niet uit de notitie kunnen opmaken of de Amerikanen betrokken zijn bij de multinationale luchtmobiele divisie. Zij stelde zich terughoudend op tegen alleen Europese deelname. Hoe is in de huidige opzet vorm gegeven aan de bondgenootschappelijke betrokkenheid? Zij herinnerde aan de door de heer Lubbers gedane suggestie om de luchtmobiele brigade te betrekken bij de CVSE. Hoe zal de NAVO-bevelstructuur vorm krijgen? Hoe is de Duitse deelname geregeld? Welke coördinatieafspraken zijn met de bondgenoten gemaakt? Is er al meer zicht op onderlinge materiële afstemming? Welke afspraken zijn tussen NAVO-partners gemaakt over personeel, materieel en oefeningen? Bij het zoeken naar oefenterreinen moeten diverse alternatieven in ogenschouw worden genomen, zoals bij voorbeeld de Flevopolder.

¹ Samenstelling:

Leden: Stemerink (PvdA), Gualthérie van Weezel (CDA), Frinking (CDA) ondervoorzitter, Buurmeijer (PvdA), Mateman (CDA), Van Houwelingen (CDA), Blaauw (VVD), voorzitter, Van Vlijmen (CDA), Leerling (RPF), Korthals (VVD), Van Heemskerck Pillis-Duvekot (VVD), De Kok (CDA), Vos (PvdA), Janmaat (Centrumdemocraten), Eisma (D66), Van Traa (PvdA), J. H. van den Berg (PvdA), Ter Veer (D66), Achttienribbe-Buijs (PvdA), Koffeman (CDA), Zijlstra (PvdA), Valk (PvdA), Hillen (CDA) en Sipkes (Groen Links).

Plv. leden: Huys (PvdA), Van der Linden (CDA), Aarts (CDA), Quint-Maagdenberg (PvdA), De Graaf (CDA), Esselink (CDA), Dees (VVD), De Hoop Scheffer (CDA), Van Dis (SGP), Van Hoof (VVD), Weisglas (VVD), Janmaat-Abée (CDA), Melkert (PvdA), Tommel (D66), Schoots (PvdA), E. van Middelkoop (GPV), Schimmel (D66), Vacature PvdA, Krajenbrink (CDA), Lonink (PvdA), Witkamp-Ockels (PvdA), Paulis (CDA) en Beckers-de Bruijn (Groen Links).

Mevrouw Van Heemskerck pleitte ervoor om te bezien in hoeverre bij de strategische verplaatsing van de luchtmobiele brigade gebruik kan worden gemaakt van aanwezige civiele transportcapaciteit. In de notitie wordt te gemakkelijk van het volledig ontbreken daarvan uitgegaan. Kunnen de behoefte aan luchttransportcapaciteit binnen de totale krijgsmacht en die voor de luchtmobiele brigade aan elkaar worden gekoppeld? Wordt in dit verband ook een verschuiving van helikopters naar vastvleugelige vliegtuigen bestudeerd?

Het verheugde mevrouw Van Heemskerck dat kennelijk is ingegaan op het verzet van haar fractie bij de behandeling van de Defensienota tegen opname van dienstplichtigen in de luchtmobiele brigade. De thans voorgestelde contractperiode van twee jaar voor vrijwillig dienenden vond zij echter te kort, onder andere gezien het in dit personeel te investeren vermogen. Ook vreesde zij voor scheefgroei ten opzichte van dienstplichtig personeel. Hoe zullen mariniers en commando's in het geheel worden ingepast? Hoe zal aan de oefeningen gestalte worden gegeven?

Mevrouw Van Heemskerck vroeg om een nadere onderbouwing van de, haars inziens, ambitieuze behoeftestelling van 40 bewapende helikopters. In dit verband vroeg zij om een vergelijking met de overige partners in de «rapid reaction forces». Met enige twijfel nam zij er kennis van dat de recente aanslag op de vliegbasis Deelen geen invloed heeft op de in de notitie vermelde behoefte aan onbewapende observatiehelikopters. Zij vroeg om meer informatie over lease-opties en over mogelijke inschakeling van de Nederlandse industrie bij de productie van onderdelen van helikopters. Uit de notitie had zij niet kunnen afleiden of de Nederlandse industrie zal worden ingeschakeld bij de productie van de voor de luchtmobiele brigade benodigde lichte voertuigen. Is het juist dat hiertoe onder andere aan DAF een ontwikkelingsopdracht is verstrekt?

Mevrouw Van Heemskerck concludeerde dat met de notitie niet is voldaan aan de motie-Van Middelkoop (21 991, nr. 18). Wanneer zal het aparte begrotingsartikel voor de luchtmobiele brigade in de begroting worden verwerkt en wanneer zullen de investeringsuitgaven duidelijker omschreven kunnen worden? Hoe worden kosten voor omscholing, opleiding, externe adviezen en dergelijke toegerekend aan de brigade? Zij wenste inzicht in de personele en materiële exploitatielasten van de luchtmobiele brigade. Binnen twee maanden zou daartoe een totaal overzicht moeten worden verstrekt van alle relevante investerings-, personeels- en exploitatiekosten van de luchtmobiele brigade. Gezien de omvang van het project pleitte zij verder voor halfjaarlijkse rapportage. Teneinde de Kamer een beter inzicht te verschaffen in de verdeling van verantwoordelijkheden, zou meer stroomlijning moeten worden aangebracht in de projectorganisatie. Pas als de gevraagde nadere gegevens zijn verstrekt wenste zij eventueel in te stemmen met verdere invulling van de luchtmobiele brigade.

De heer **Frinking** (CDA) merkte op dat met de oprichting van de luchtmobiele brigade reeds is ingestemd bij de behandeling van de Defensienota. Hij hechtte buitengewoon grote waarde aan de functie van deze brigade als politiek instrument in handen van de regering. Daarom beschouwde hij haar als de hoofdinspanning van de Koninklijke Landmacht, niet alleen nationaal, maar ook internationaal; zowel binnen als buiten Europa. De effectiviteit van de brigade bij de beheersing van lokale conflicten en crisisbeheersing vereist toerusting voor het voeren van humanitaire acties, voor politieel optreden en voor interventie in conflicten. Daarnaast vereist de geloofwaardigheid van Nederland het om in voorkomende gevallen zowel in bondgenootschappelijk verband als daarbuiten een bijdrage te leveren aan het oplossen van een crisis.

Deze taakstelling leidt tot indeling bij een als eenheid opererende multinationale divisie. Gezien de nog zeer diverse uitrusting en taakstelling van de onderdelen hiervan, zette de heer Frinking vraagtekens bij de onderlinge samenhang van deze divisie. Hij hoopte dat in ieder geval wordt uitgegaan van een gemeenschappelijke opvatting over de taak van deze nieuw te vormen eenheid. Naar verluidt zou binnen de nieuw te vormen divisie op basis van een memorandum of understanding (MOU) een «activation staff» zijn opgericht. Wat zijn de financiële gevolgen hiervan en betekent dit dat reeds afspraken worden gemaakt over de inzet van de divisie? Sluiten die aan op de huidige afspraken binnen de NAVO?

Buiten NAVO-verband kan de brigade samen met andere partners optreden in VN-, WEU- of eventueel CVSE-verband. De heer Frinking veronderstelde dat dan niet zal kunnen worden teruggegrepen op voorzieningen die binnen de NAVO-divisie zijn ontwikkeld. In dit verband vroeg hij hoe de communicatie zal worden geregeld voor optreden in NAVO-verband, maar ook daarbuiten. Hij verwachtte dat daartoe een geheel apart commandosysteem zal moeten worden opgezet en gefinancierd. De nodige logistieke zelfstandigheid van de brigade vond hij duur en tegelijk ook kwetsbaar. Hoe denken de bewindslieden aan deze bezwaren tegemoet te komen? Nieuwe afspraken moeten worden gemaakt over de wijze waarop de Kamer wordt betrokken bij een regeringsbesluit tot inzet van de luchtmobiele brigade, in welk verband dan ook.

Strategische mobiliteit wordt verkregen door middel van luchttransport. In de plannen tot nu toe staat echter niets over de strategische mobiliteit van de helikopters zelf. De heer Frinking maakte hieruit op dat de helikopters zich op eigen kracht zullen moeten verplaatsen. Moet niet als eis worden gesteld dat helikopters luchttransportabel moeten zijn? Welke luchttransportcapaciteit is nodig om de brigade (eventueel in slagen) met behulp van de luchttransportvloot te vervoeren? Het antwoord op deze vraag zal invloed hebben op de omvang van de luchttransportvloot. Inschakeling van civiele vliegtuigen achtte hij niet nodig.

De heer Frinking constateerde dat de opzet van de luchtmobiele brigade is gebaseerd op een verouderd verwachtingspatroon van de militaire dreiging. Te veel wordt nog uitgegaan van bestrijding van grote aantallen tanks en pantservoertuigen. Hij kon zich derhalve niet verenigen met de keuze voor aanschaf van anti-tankhelikopters. Bewapende helikopters moeten verschillende rollen kunnen vervullen. Omdat internationale samenwerking leidt tot wederzijdse afhankelijkheid moet meer aandacht worden besteed aan standaardisatie. Leasen mag niet leiden tot een gedwongen keuze voor een bepaalde helikopter. Overigens vond hij dit geen goedkope oplossing.

Uit het Korps Commandotroepen zouden speciale eenheden moeten worden geformeerd voor samenwerking met de luchtmobiele brigade, teneinde de offensieve kracht ervan te vergroten. Daartoe moet de taak van het korps anders worden gedefinieerd. In dit verband maakte de heer Frinking een vergelijking met de inzet van het Korps Mariniers, waarbij overigens moet worden gelet op afstemming met de marine en het project betreffende een amfibisch schip. Aangezien de effectiviteit van de luchtmobiele brigade afhankelijk is van nauwe samenwerking tussen landmacht en luchtmacht, vroeg hij waarom de luchtmachtcomponent niet onder landmachtbevel wordt geplaatst.

De heer Frinking ging akkoord met de voorgestelde samenstelling en invulling van de brigade. Ook ging hij akkoord met aanschaf van het luchtmobiel speciaal voertuig (LSV), ten aanzien waarvan hij overigens een situatierapport wenste te ontvangen. Hij behield zich verder het recht voor om op alle investeringen (ook op de aantallen) terug te komen als desbetreffende voorstellen aan de Kamer worden voorgelegd. Kan

nadere informatie worden verstrekt over de logistieke en overige exploitatiekosten? Hij sloot zich aan bij vragen van mevrouw Van Heemskerck over de financiële opzet van de plannen en bij haar pleidooi voor een halfjaarlijkse rapportage. Overigens zette hij vraagtekens bij de door haar gevraagde rapportage binnen twee maanden. Wel was hij het met haar eens dat in het aparte begrotingsartikel niet alleen de investeringen moeten worden opgenomen, maar ook de exploitatiekosten.

Haalbaarheid van de plannen en kwaliteit van de brigade moeten gegarandeerd zijn en dus mag het moment waarop de brigade operationeel inzetbaar moet zijn, een zorgvuldige verwervingsprocedure niet in de weg staan. Oplossingen voor financiële problemen bij de brigade zullen elders binnen de landmacht moeten worden gevonden. Desnoods moet een brigade worden opgeheven. De luchtmobiele brigade moet absolute voorrang krijgen.

De heer Frinking stemde in met voortgang van de plannen in de door hem gewenste richting, teneinde te komen tot oprichting van een luchtmobiele brigade als centrale bijdrage van de landmacht. Vakbekwaamheid, grote flexibiliteit en inzetbaarheid voor vele taken moeten deze eenheid kenmerken.

De heer **Ter Veer** (D66) verwees naar het door zijn fractie bij de behandeling van de Defensienota ingenomen standpunt ten aanzien van de herstructurering van de krijgsmacht. Hij legde een verband tussen de thans aan de orde zijnde notitie en nog te behandelen notities over de totale luchttransportbehoefte, de aanschaf van een amfibisch transportschip, de ontwikkeling van de dienstplicht en de evaluatie van het Structuurschema militaire terreinen. Op al deze terreinen zal pas inzicht bestaan bij de behandeling van de toegezegde evaluatie van de Defensienota. Deze discussie beschouwde hij derhalve als een eerste aanzet.

De heer Ter Veer was niet tevreden over de verstrekte cijfers. Hij wenste meer inzicht te krijgen in de voorziene investeringen en de aan de luchtmobiele brigade toe te rekenen exploitatiekosten. Zal kostenoverschrijding worden gecompenseerd binnen de landmacht of daarbuiten, of zullen in een dergelijk geval de plannen voor de luchtmobiele brigade zelf opnieuw worden overwogen? Hoe kan men in dit stadium al weten dat 40 gevechtshelicopters nodig zullen zijn? Ook vroeg hij een verduidelijking van passages over het leasen van helikopters. Wordt overwogen om alleen of in samenwerking met anderen een nieuw type helikopter te ontwikkelen? Overigens verklaarde hij zich tegen een dergelijk project, gezien de grotere financiële ongewisheid die daaruit zou voortvloeien.

De heer Ter Veer was het geheel met de bewindslieden eens dat duplicering moet worden voorkomen en dat bij elk optreden van de luchtmobiele brigade materieel en personeel maximaal moet worden benut. In dat verband zette hij vraagtekens bij voortgezette inzet van het Korps Mariniers in noordelijk Noorwegen. Kunnen de mariniers niet beter worden opgenomen in de luchtmobiele brigade? De Groep Lichte Vliegtuigen (GPLV) blijft organisatorisch ingedeeld bij de landmacht, met als taak het transporteren van eenheden van de landmacht. Welke invloed zal het bij de luchtmobiele brigade betrekken van de mariniers hierop hebben?

De heer Ter Veer wees helikopteroefeningen op de in de notitie genoemde oefenlocatie af en gaf de bewindslieden in overweging om uit te kijken naar een andere locatie. Ook hij verzocht om een halfjaarlijkse rapportage.

De heer **Leerling** (RPF) herinnerde aan de reserves die hij tijdens de behandeling van de Defensienota uitte ten aanzien van het oprichten van een luchtmobiele brigade. Nederland zou met het oprichten van een dergelijk elitekorps budgettair boven haar macht kunnen grijpen. Hij was

het overigens met de bewindslieden eens dat er ondanks het beëindigen van de koude oorlog zowel binnen Europa als daarbuiten veiligheidsrisico's bestaan die het in stand houden van een op haar taak berekende krijgsmacht rechtvaardigen. Hoewel de krijgsmacht binnen de samenwerking in de NAVO in de eerste plaats dient ter beveiliging van het eigen land, moet gezien de veranderde internationale verhoudingen inzetbaarheid van Nederlandse militairen buiten het NAVO-gebied ook mogelijk zijn. Dat vereist flexibiliteit en mobiliteit. Kan de luchtmobiele brigade naast haar organieke taken ook optreden binnen het Legerkorps? Heeft Nederland in de NAVO zelf het initiatief genomen tot oprichting van een luchtmobiele brigade, of is daarom gevraagd? Uit de notitie maakte hij op dat Nederland een dergelijk aanbod zelf heeft gedaan. Waarom kan een klein land als Nederland, dat in zijn landmacht voor een groot deel dienstplichtigen heeft ingezet, niet volstaan met een bijdrage aan de «main defence forces»? Hoe wordt in dit kader gedacht over verdergaande taakspecialisatie binnen de NAVO?

Oprichting en instandhouding van de luchtmobiele brigade zal op lange termijn veel kosten. Om een nieuwe Walrusaffaire te voorkomen moet de Kamer van meet af aan tot in detail geïnformeerd worden, bij voorkeur via een halfjaarlijkse rapportage. Als de luchtmobiele brigade niet wordt gevrijwaard van eventuele verdergaande bezuinigingen op het defensiebudget, wordt realisering van dit project vrijwel onhaalbaar. Zal als gevolg van oprichting van de luchtmobiele brigade de «main defence force» moeten worden teruggebracht tot minder dan de thans voorziene zes brigades? Het standpunt van de bewindslieden ten aanzien van het operationeel maken van de brigade is nogal optimistisch. Er is te weinig tijd uitgetrokken voor het maken van een verantwoorde materieelkeuze. Heeft de NAVO een termijn gesteld waarbinnen de brigade operationeel moet zijn?

De heer Leerling constateerde dat mede naar aanleiding zijn schriftelijke vragen over het grote aantal blessures onder de dienstplichtigen van de Alfacompanie van het elfde pantserinfanteriebataljon het trainingsprogramma is aangepast. Welke ervaringen zijn hiermee tot nu toe opgedaan? Moet uit het feit dat in de notitie staat dat alleen vrijwillig dienend personeel in de luchtmobiele brigade zal worden opgenomen, worden afgeleid dat het programma opnieuw is bijgesteld?

Belangrijk onderdeel van de luchtmobiele brigade is de bewapende helikopter. Gezien de omvangrijke investeringen wordt de luchtmobiele brigade gezien als een goed project voor samenwerking in WEU-verband. Zou met het verdelen van taken niet veel geld kunnen worden bespaard? Wat is er waar van berichten dat de Koninklijke Landmacht zou overwegen om voor de luchtmobiele brigade de Amerikaanse Comanche-helikopter aan te schaffen, hoewel de door Boeing/Sykorsky gebouwde lichte gevechtshelikopter veel goedkoper zou zijn? Hoe rijmen deze berichten met het streven om een zelfstandige Europese helikopterindustrie in stand te houden? Wordt overwogen om gezamenlijk met de Britten helikopters aan te schaffen, gezien de verwachte intensieve samenwerking? Mocht inderdaad voor de Comanche worden gekozen dan zal voor de overbruggingsperiode tot 1997 een tussenoplossing moeten worden gevonden. Welk type helikopter zal dan worden geleased? Is rekening gehouden met mogelijke gevolgen hiervan voor latere aanschaf van een ander helikoptertype? Wat zijn de financiële en operationele gevolgen van de recente aanslag op het vliegveld Deelen?

De heer Leerling vroeg nadere informatie over het benodigd aantal transporthelikopters. Welke fabrikanten en welke typen helikopters worden overwogen? Hoe wordt gedacht over aanschaf van de CH53-G? Is het juist dat deze helikopter niet kan opereren vanaf het amfibisch transportschip van de Koninklijke Marine? Hoe staat het met het Franse aanbod om voor een jaar helikopters beschikbaar te stellen? Aangezien

Defensie pas in 1992 270 LSV's zal bestellen, kunnen de thans in opleiding zijnde militairen daarmee niet oefenen. Hoe wordt gedacht over aanschaf van de Wiesel-TOW en de Wiesel-MK 20mm, waarover de Bundeswehr beschikt?

De heer **Van Dis** (SGP) merkte op dat zijn fractie zich bij de behandeling van de Defensienota niet verzette tegen oprichting van de luchtmobiele brigade, hoewel ook zij enige reserves behield. In de huidige instabiele internationale situatie zag hij een extra noodzaak om direct te kunnen reageren op mogelijke crisissituaties. De oprichting van de luchtmobiele brigade komt voort uit het NAVO-strategieplan. Welke verplichtingen hebben de diverse leden van de NAVO in dat kader op zich genomen? Uit de notitie maakte hij op dat Nederland slechts korte tijd is gegund om te voldoen aan haar verplichtingen. Gelden voor de overige NAVO-lidstaten even korte termijnen? Gezien de korte termijn zou de inzet van gebruikte DC-10's kunnen worden overwogen, ter verkrijging van benodigde luchttransportcapaciteit. Ook zou kunnen worden gezien in hoeverre materiaal dat door bondgenoten wordt afgestoten, kan worden ingezet binnen de luchtmobiele brigade.

De heer Van Dis vroeg om concretisering van de totale kosten van de luchtmobiele brigade. Er moet niet alleen inzicht worden gegeven in de investeringskosten, maar ook in de exploitatiekosten. Omvang en aard van het project vereisen duidelijke informatie aan de Kamer en daarom wenste ook hij een halfjaarlijkse rapportage, in plaats van rapportage in de memorie van toelichting bij de begroting. De schaarse financiële middelen moeten optimaal worden gebruikt. Hij sloot zich aan bij vragen over interoperabiliteit van de brigade en de taakspecialisatie. Binnen de multinationale divisie moet volgens eenzelfde concept worden gewerkt om een zo groot mogelijke effectiviteit te garanderen. Zal tot die optimale samenwerking worden gekomen?

Uit de notitie maakte de heer Van Dis op dat de aanschaf van 40 gevechtshelikopters en 25 transporthelikopters wordt overwogen. Is dit een optimale invulling van een adequate gevechtseenheid? Hij vond het aantal gevechtshelikopters te hoog. Er zullen 63 transporthelikopters nodig zijn om te voldoen aan het op blz. 14 van de notitie genoemde criterium. Is overwogen dat nooit alle helikopters volledig inzetbaar zullen zijn? Waarom heeft de luchtmacht zo'n grote inbreng in iets wat in feite ressorteert onder de landmacht? Zou het niet verstandiger zijn om het helikopterproject onder te brengen bij de landmacht?

De heer Van Dis vond de raming voor de aanschaf van LSV's erg optimistisch. Is rekening gehouden met de hiervoor benodigde bewapening? Hoe worden deze voertuigen naar het operatiegebied vervoerd? Indien daarbij niet wordt uitgegaan van zelfvoorziening zal moeten kunnen worden beschikt over voldoende transportvliegtuigen voor langere afstand.

De heer Van Dis kon zich verenigen met invulling van de brigade door beroepsmensen, hoewel ook hij zich afvroeg of inschakeling van KVV'ers niet tot een te groot verloop zal leiden. Ten slotte merkte hij op, nog over te weinig gegevens te beschikken om een definitief oordeel te kunnen uitspreken. Met het principe van oprichting van de luchtmobiele brigade kon hij zich verenigen, maar hij behield zich het recht voor, op de nadere uitwerking daarvan terug te komen.

De heer **Van Middelkoop** (GPV) waardeerde het dat de notitie zo kort na de behandeling van de Defensienota is verschenen en dat het kabinet bereid is, de door de Kamer aanvaarde motie van zijn hand (21 991, nr. 18) uit te voeren. Hij constateerde dat de regels betreffende de informatievoorziening over grote projecten tot op heden in acht zijn genomen. Alvorens definitief te beslissen over belangrijke onderdelen van het

project moet de Kamer inzicht krijgen in de totale verwervingskosten en de jaarlijkse exploitatielasten. Hij zei het op prijs te zullen stellen indien het mogelijk zou zijn om ook de jaarlijkse personele en materiële exploitatielasten in het aparte begrotingsartikel op te nemen, maar daarbij tekende hij bij voorbaat aan dat hij er begrip voor zou hebben indien dit om begrotingstechnische redenen niet uitvoerbaar zou zijn. Waaraan ontleende het kabinet bij het opstellen van de Defensienota de zekerheid dat het gehele project 5,2 mld. zou kosten? Wat zal de inhoud zijn van het nieuw te creëren beleidsterrein binnen de begroting? Wat moet worden verstaan onder multiserviceprojecten? Hadden desbetreffende posten niet ook al in de begroting voor 1992 moeten worden opgenomen, aangezien al in dit jaar de eerste contracten voor de verwerving van transporthelikopters zullen worden gesloten? Hij vroeg om een aparte, specifieke halfjaarlijkse rapportage over het project tot op het moment dat de luchtmobiele brigade operationeel wordt.

De projectorganisatie riep bij de heer Van Middelkoop de nodige vragen op. De integrale verantwoordelijkheid, ook budgettair, ligt bij de landmacht, terwijl de luchtmacht verantwoordelijk is voor de verwerving van de helikopters. Waarom is voor deze opzet gekozen en niet voor het opzetten van één projectbureau? Hij vroeg om een organisatieschema, waarin tevens wordt ingegaan op de overdracht van de GPLV.

De heer Van Middelkoop vond de notitie onduidelijk ten aanzien van de bewapende helikopters. Volgens het tijdschema zou er thans voldoende inzicht moeten zijn in de markt voor dit soort helikopters. Wordt thans niet meer gedacht over het leasen van helikopters? Wordt in financieel opzicht de definitieve beslissing over de luchtmobiele brigade pas in 1996 genomen, omdat dan wordt overgegaan tot aanschaf van de helikopters? Onder verwijzing naar een artikel in CDActueel over het bestaansrecht van een luchtmobiele brigade constateerde hij met instemming dat de heer Frinking zich kritisch had uitgelaten over passages in de notitie betreffende de aanschaf van bewapende helikopters. De heer Van Middelkoop zag de luchtmobiele brigade in zijn huidige samenstelling vooral als een vechtinstrument, gericht op snelle interventie bij militaire conflicten. In dat patroon past de aanschaf van gevechtshelikopters (eventueel ook zware) en transporthelikopters. Voor vredebewarende activiteiten, zoals de inzet in VN-verband, zou een andere structuur aan de luchtmobiele brigade moeten worden gegeven. In de thans voorgestelde vorm kon hij zich nauwelijks een puur nationale inzet van de brigade voorstellen. Is de brigade in deze vorm nog wel van deze tijd, of is zij nog te veel gericht op de situatie in het recente verleden?

De heer Van Middelkoop herinnerde aan de uitvoerige discussie bij de behandeling van de Defensienota over de vraag wanneer operaties buiten het NAVO-gebied geoorloofd zijn. Op dit punt is een motie van de hand van de heer Van Traa (21 991, nr. 19) aanvaard. Tegen deze achtergrond had hij zich eraan gestoord dat in de notitie staat dat operaties buiten het NAVO-verdragsgebied nodig kunnen zijn om de internationale rechtsorde of andere wezenlijke belangen te beschermen. Wat wordt bedoeld met «andere wezenlijke belangen»?

De heer **Vos** (PvdA) herinnerde aan de nadruk die door zijn fractie sinds de behandeling van de Defensienota is gelegd op het verband tussen herstructurering en verkleining van de krijgsmacht. Welliswaar in de tijd gefaseerd, zullen daartoe een aantal ingrepen in de krijgsmacht moeten worden gedaan. In dat licht bezien zal oprichting van een luchtmobiele brigade moeten leiden tot ingrepen elders in de landmacht. De betrokkenheid van de luchtmacht bij dit project zal op termijn moeten leiden tot vermindering van het aantal vliegtuigen en vliegbewegingen. In dit verband zou de marine zich in de toekomst meer moeten beperken tot

de inzet van oppervlakteschepen in internationaal verband. Internationale samenwerking en taakspecialisatie zullen in de toekomst niet kunnen worden vermeden. De sinds de Defensienota drastisch gewijzigde internationale situatie vergroot de noodzaak om te komen tot structurele ingrepen in de krijgsmacht. Aangezien toekomstige conflicten meer regionaal van aard zullen zijn en zij een crisisachtig karakter zullen dragen, is oprichting van een luchtmobiele brigade gewenst. Dit is een belangrijke (onder omstandigheden zelfs een centrale) taak van de krijgsmacht. Over de samenstelling van de brigade zal nog nader moeten worden gediscussieerd volgens overeengekomen procedures.

De heer Vos herinnerde eraan dat bij de behandeling van de begroting voor 1992 een prioriteitennota is toegezegd, waarin rekening wordt gehouden met internationale ontwikkelingen. Deze nota zal worden betrokken bij de behandeling van de begroting voor 1993, zodat vertraging in ontwikkelingen wordt voorkomen en rekening wordt gehouden met eventueel eruit voortvloeiende consequenties voor de begroting van 1993. De ruimte voor de financiering van de luchtmobiele brigade moet worden aangegeven in deze nota. Dit soort belangrijke investeringsprogramma's moet worden gezien in verband met de herstructurering van de krijgsmacht. Van deze koppeling zal door zijn fractie worden uitgegaan bij de bespreking van de situatierapporten en de uiteindelijke invulling van de taken van de luchtmobiele brigade.

De taakstelling van de luchtmobiele brigade vond de heer Vos onduidelijk. De drastische wijzigingen die zich sinds de discussie over de Defensienota hebben voorgedaan in de internationale situatie moeten in kaart worden gebracht, zodat duidelijk wordt wat de consequenties zijn voor het aan te schaffen materieel. In dit verband zette hij vraagtekens bij de aanschaf van anti-tankhelikopters. Pas als meer duidelijkheid is verkregen over mogelijke vormen van internationale samenwerking, kan nader worden beslist over de daadwerkelijke invulling van de brigade. Derhalve beschouwde hij dit mondeling overleg als een eerste gesprek over het raamwerk waarbinnen de luchtmobiele brigade moet worden opgebouwd. Hij wenste zich nog niet te committeren aan bepaalde projecten.

De heer Vos wenste ook nog niet nader in te gaan op de precieze kosten van het project, ook al leken er hem op voorhand wel mogelijkheden te zijn om het geheel goedkoper te maken dan thans wordt voorgesteld. Uitvoering van dit project zal in ieder geval wel grenzen stellen aan de uitvoering van andere defensietaken. Hij vond het merkwaardig dat slechts investeringskosten worden vermeld, terwijl overige kosten die samenhangen met de oprichting van de brigade, buiten beschouwing blijven. Om het project verdedigbaar te maken is een goed inzicht in de totale kosten ervan nodig. Hij betitelde de passage in de notitie over mogelijkheden tot leasing van helikopters als woordkunstenaar. Op het moment dat wordt overgegaan tot leasing, huren of kopen met een «buy back-garantie», worden bij de tegenpartij verwachtingen gewekt over een vervolgttransactie. Alvorens zo'n beslissing te nemen zal eerst bekend moeten zijn welk materieel op lange termijn structureel nodig is. Daartoe moet bekend zijn wat precies verlangd wordt in het kader van de internationale samenwerking en waartoe internationale taakspecialisatie leidt.

De discussie over de luchtmobiele brigade staat onder grote tijdsdruk, aangezien zij reeds in 1994 operationeel moet zijn. Vertragingen moeten worden voorkomen, maar dit mag zorgvuldige besluitvorming door de Kamer niet beïnvloeden.

De heer Vos achtte goede coördinatie tussen landmacht en luchtmacht van essentieel belang voor het slagen van het project. Bij de huidige verdeling van verantwoordelijkheden zette hij vraagtekens. In dit verband merkte hij op dat een veel te rigide scheiding wordt aangebracht tussen

de behoefte aan luchttransport binnen de krijgsmacht en die bij de luchtmobiele brigade. Het leggen van een sterker verband tussen beide zou kunnen leiden tot grotere flexibiliteit en kostenbesparingen. Daartoe is zeer nauwe samenwerking tussen beide projectorganisaties geboden. Hij gaf samenvoeging tot één projectorganisatie in overweging. Hij wenste een verklaring te ontvangen indien dit om praktische redenen niet mogelijk mocht zijn. Verder vroeg hij om presentatie van een aantal alternatieven waarin sprake is van een grotere integratie van de algemene behoefte aan luchttransport en die bij de brigade. Op niet al te lange termijn moet duidelijk worden welke gevolgen dit kan hebben voor de totale kosten, de flexibiliteit en de aanschaf van vastvleugelige vliegtuigen.

Mevrouw **Sipkes** (Groen Links) merkte op dat sinds de behandeling van de Defensienota het standpunt van haar fractie ten aanzien van de luchtmobiele brigade niet is veranderd. Zij betwijfelde het nut van een dergelijke brigade in situaties als die welke zich hebben voorgedaan in Joegoslavië. Ook was zij sceptisch over inzet in VN-verband, omdat vaak moet worden geconstateerd dat operaties van deze organisatie worden verhinderd door geldgebrek. Gezien de diffuse en steeds wisselende veiligheidssituatie zette zij verder vraagtekens bij het oefenprogramma voor de brigade. Zal worden voorzien in oefenprogramma's voor de diverse situaties waarin de brigade kan komen te verkeren?

Mevrouw Sipkes constateerde dat oprichting van een luchtmobiele brigade zal leiden tot verhoging van het defensiebudget, aangezien tot op heden geen echte keuzes zijn gemaakt. Zij vroeg of hieruit moet worden geconcludeerd dat er een strijd gaande is tussen de diverse onderdelen van de krijgsmacht. Verder merkte zij op dat in de opzet geen rekening is gehouden met milieukosten. Tijdens de discussie die in maart zal worden gehouden over de evaluatie van het Structuurschema militaire terreinen zal duidelijk moeten worden of op deze weg kan worden doorgegaan.

Mevrouw Sipkes kon zich niet verenigen met het standpunt van de bewindslieden over de betrokkenheid van de Kamer bij de inzet van de brigade. In dit verband wees zij nog op desbetreffende passages in een recente notitie over het Nederlandse optreden tijdens de Golfcrisis. In deze baseert men zich op verouderde uitgangspunten. Zijn de bewindslieden bereid om in een aparte notitie weer te geven hoe de Kamer betrokken zal worden bij inzet van de luchtmobiele brigade?

Het antwoord van de bewindslieden

De **minister** zegde een halfjaarlijkse rapportage over de voortgang van het project luchtmobiele brigade toe, hoewel hij eigenlijk van mening was dat de Kamer voldoende geïnformeerd zou kunnen worden via de situatierapporten in het kader van de DMP-procedure en een jaarlijkse rapportage in de memorie van toelichting bij de begroting. In de thans aan de orde zijnde notitie is op basis van op dat moment beschikbare gegevens getracht een zo goed mogelijk inzicht in de kosten te geven. De cijfers uit deze notitie zijn gebaseerd op het prijspeil 1991. Inmiddels zijn deze geactualiseerd. Een nadere precisering van het kostenoverzicht kan echter pas worden verstrekt als er meer zekerheid is over de precieze samenstelling van de luchtmobiele brigade. Derhalve kon hij niet ingaan op de vraag van mevrouw Van Heemskerck om reeds binnen twee maanden een nader kostenoverzicht te ontvangen. Alles overwegende zegde hij wel toe, de Kamer, vooruitlopend op de halfjaarlijkse rapportage, zo snel mogelijk een actualisering van de kosten toe te zenden.

De minister was het volledig met de heer Frinking eens dat de luchtmobiele brigade een belangrijk politiek instrument in handen van de regering is. Op basis van politieke overwegingen is gekozen voor vorming van een dergelijke brigade, opdat Nederland overeenkomstig haar positie en verantwoordelijkheden een rol zal kunnen spelen in het algemene buitenlandse veiligheidsbeleid. Daarom verheugde het hem, te kunnen constateren dat er in de Kamer brede steun is voor vorming van de luchtmobiele brigade als onderdeel van de herstructurering van de Nederlandse krijgsmacht. Het proces van verkleining en herstructurering van de krijgsmacht, zoals in de Defensienota omschreven, was onder andere gebaseerd op de «residual threat» van de Sovjet-Unie als grootste nucleaire en conventionele macht op het Europese continent. Daarnaast werd in de Defensienota nog uitgegaan van de omkeerbaarheid van processen die op dat moment in de Sovjet-Unie gaande waren. Dit alles had invloed op de omvang van de «main defence forces» van de NAVO. De ingrijpende veranderingen die zich sindsdien hebben voorgedaan bevestigen de juistheid van de afspraak tussen Kamer en regering om eind 1992 de Defensienota te evalueren. Daarbij kan dan tevens rekening worden gehouden met het in september te verwachten advies van de commissie Meijer, betreffende de dienstplicht. Hij wenste de ontwikkeling van de luchtmobiele brigade echter niet afhankelijk te maken van de eventuele uitslag van de evaluatie van de Defensienota, aangezien hij ervan uitging dat in alle gevallen zal worden bevestigd dat er behoefte is aan snel inzetbare, flexibele en mobiele eenheden. De internationale ontwikkelingen sinds het verschijnen van de Defensienota hebben deze noodzaak bevestigd. Overigens was hij het met de heer Vos eens dat herstructurering van de krijgsmacht onlosmakelijk verbonden zal zijn met verkleining ervan. Daarbij zal worden toegewerkt naar een krijgsmacht die is toegesneden op de veranderde internationale veiligheidssituatie. De vorming van de luchtmobiele brigade zal hoofdbestanddeel zijn van het ombouwen van de krijgsmacht.

De minister verwierp de stelling van mevrouw Sipkes dat tot op heden geen keuzes zijn gemaakt. Ter adstruering hiervan wees hij erop dat in de periode 1990–1994 een bezuiniging van 6 mld. zal worden gerealiseerd. In structurele termen zal in 1994 2 mld. lager worden uitgekomen dan was voorzien in de laatste begroting van het kabinet Lubbers-II. In de jaren tachtig bedroegen de defensie-uitgaven 8,2% tot 8,5% van de totale rijksuitgaven. Als gevolg van het thans ingezette proces zullen deze uitgaven tegen 1995 nog slechts 6,7% van de totale rijksuitgaven bedragen. Tot 1998 zullen de landmacht, luchtmacht en marine met respectievelijk 35%, 30% en 25% krimpen. Verder zal bij de Koninklijke Landmacht meer dan de helft van het tankbestand en 40% van de artillerie en de pantservoertuigen vervallen. Hij wees erop dat het bij dit soort diep in de organisatie ingrijpende processen niet alleen gaat om zijn politieke verantwoordelijkheid voor het totale defensiebeleid, maar ook om zijn bestuurlijke verantwoordelijkheid voor de organisatie. In verband met dat laatste wees hij op het per definitie beperkte vermogen van een organisatie om dit soort veranderingen te absorberen. Bij dit alles moet terdege rekening worden gehouden met de motivatie van het personeel. Hij zei ervoor te passen, met Defensie om te gaan als «een potje snelschaak».

Mevrouw **Sipkes** (Groen Links) bleef bij haar constatering dat tot op heden bezuinigingen steeds vergezeld gingen van nieuwe investeringen. Gezien de internationale ontwikkelingen vroeg zij zich af of daarvoor nog wel een maatschappelijk draagvlak aanwezig is. De discussie in de Kamer over hulpverlening aan de Sovjet-Unie steekt hier schril bij af.

De **minister** constateerde een kennelijk verschil in politieke appreciatie van de ontwikkelingen. Hij bevestigde dat dit mondeling overleg

niet de laatste gelegenheid is om over de vorming van de luchtmobiele brigade te spreken. Zo zal over de verwerving van materiaal kunnen worden gesproken in het kader van de DMP-procedure. Echter, om te komen tot daadwerkelijke vorming van de luchtmobiele brigade zullen op korte termijn concrete stappen moeten worden genomen, zoals de werving van personeel. In dat verband verheugde hij zich over de instemming van de commissie met het voorgestelde vullingsmodel van de brigade. Vooral nog zal bij de werving van KVV'ers worden uitgegaan van een contractperiode van 24 maanden, maar verlenging tot 36 maanden is niet uitgesloten. Een en ander is mede afhankelijk van de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. In de praktijk zal verder moeten blijken of het voorgestelde vullingsmodel tot het gewenste resultaat leidt, of dat additionele activiteiten zullen moeten worden ontplooid. Uit het ontbreken van verzet op dit punt bij de commissie leidde hij af dat dit voorjaar met de werving kan worden gestart, teneinde een eerste infanteriebataljon in de loop van 1993 operationeel te kunnen hebben.

De heer **Ter Veer** (D66) vroeg hoe een dergelijk bataljon als operationeel kan worden beschouwd zolang nog niet kan worden beschikt over helikopters.

De **minister** merkte op dat volgens het tijdschema later dit jaar een contract voor de verwerving van de LSV's en de transporthelikopters zal worden gesloten. Over de verwerving van bewapende helikopters zal pas in 1993 worden besloten, met dien verstande dat tot het moment van levering daarvan eventueel gebruik wordt gemaakt van tussenoplossingen. Hij ontkende geruchten als zou Nederland reeds de beschikking hebben over bewapende helikopters.

De heer **Vos** (PvdA) wees in dit verband op de door hem gelegde koppeling tussen de eventuele consequenties van de behandeling van de prioriteitennota voor de invulling van de luchtmobiele brigade.

De **minister** verwees in antwoord hierop naar zijn eerdere verklaring, dat hij vorming van de luchtmobiele brigade als noodzakelijk beschouwde, ongeacht de eventuele uitslag van de discussie naar aanleiding van de evaluatie van de Defensienota. Hij wenste zich volledig in te zetten voor de vorming van deze brigade, waarbij hij constateerde dat het politieke uitgangspunt daarvoor door de commissie niet wordt bestreden.

De luchtmobiele brigade moet zodanig worden toegerust dat zij, geheel of gedeeltelijk, naast het vervullen van nationale taken ook kan deelnemen aan optreden in internationaal verband, zowel binnen als buiten het NAVO-verdragsgebied. Daartoe moet zij snel en over grote afstanden inzetbaar zijn. Om al deze rollen te kunnen vervullen moet zij een multifunctioneel karakter hebben, zowel qua taken als qua samenwerkingsverbanden. Zij kan een taak hebben in het kader van crisisbeheersing, vredesoperaties, humanitaire noodhulp en – zij het in het laatste geval – ook in het kader van een grootschalig conflict. De minister merkte hierbij overigens direct op dat laatstgenoemde optie hem uiterst onwaarschijnlijk leek. Optreden in internationaal verband kan geschieden in het kader van operaties van de NAVO, de VN, de WEU of enige andere ad hoc gevormde internationale coalitie. De brigade zal alleen worden ingezet overeenkomstig de in de motie-Van Traa (21 991, nr. 19) omschreven criteria. Over iedere besluitvorming ter zake zal overleg worden gevoerd met het parlement.

Mevrouw **Sipkes** (Groen Links) vroeg om de Kamer een aparte notitie te doen toekomen over de te volgen procedures bij eventuele inzet van de brigade.

De **minister** merkte op, dat hierover nader gediscussieerd zal worden bij de behandeling van de notitie betreffende de Nederlandse betrokkenheid bij het Golfconflict.

De heer **Frinking** (CDA) wees erop dat binnen NAVO-verband precies is geregeld volgens welke procedures troepen worden ingezet. Aangezien bij inzet buiten NAVO-verband dergelijke regelingen ontbreken, vreesde hij dat de Nederlandse regering en het parlement op enig moment voor voldongen feiten kunnen worden gesteld. Hierbij moet worden bedacht dat de regulerende invloed van de aanwezigheid van dienstplichtigen in dit geval ontbreekt. Op dit punt zullen nadere regelingen moeten worden getroffen.

De **minister** was het met de heer Frinking eens dat regeling wenselijk is, maar signaleerde dat zich daarbij praktische problemen kunnen voordoen. Als gevolg van de multifunctionaliteit van de brigade zal niet altijd tevoren bekend zijn wanneer en in welk internationaal verband zal worden gevraagd om inzet ervan. Binnen de WEU wordt op basis van een bepaalde definitie van de operationele capaciteit gewerkt aan de oprichting van een planningsstaf. Daartoe zijn thans een drietal taken gedefinieerd. Ook liaison kan daarbij als taak worden ondergebracht. Bij optreden in een ad hoc gevormde internationale coalitie zal het echter moeilijk zijn om vooraf afspraken te maken. Nogmaals gaf de minister echter de politieke verzekering dat inzet, in welke vorm dan ook, waar dan ook en met wie dan ook, altijd pas zal geschieden na overleg met de Tweede Kamer. Dit laat onverlet dat de regering ook na dergelijk overleg haar eigen verantwoordelijkheid moet nemen.

De contouren van een nieuwe NAVO-commandostructuur worden allengs duidelijker. Het aantal MNC's zal worden teruggebracht van drie naar twee. CINCHAN zal worden opgeheven, terwijl SACEUR en SACLANT blijven bestaan. Van de bestaande PSC's onder SACEUR zullen er uiteindelijk twee worden gehandhaafd, te weten LANDCENT en AIRCENT. 2 ATAF, 4 ATAF en AC worden samengevoegd tot AIRCENT, terwijl de Northern en de Central Armygroup worden samengevoegd tot LANDCENT. Het Rapid Reaction Corps (RRC) is onderdeel van LANDCENT en is samengesteld uit eenheden van een viertal landen, waaronder één multinationale divisie, naast een lichte en een zware Britse divisie. De Amerikanen maken geen deel uit van de multinationale luchtmobiele divisie, maar zijn wel verbonden aan het RRC. Een Brit zal commandant van het RRC worden, terwijl een Nederlander commandant zal worden van de multinationale luchtmobiele divisie. In het op 13 januari jl. gesloten memorandum of understanding (MOU) is besloten tot de vorming van een divisiestaf. Per 1 april zal 25% daarvan voorlopig bij AFCENT in Brunssum worden ondergebracht. De complete staf wordt later in Duitsland gehuisvest. De samenvoeging van eenheden zal geleidelijk leiden tot grotere onderlinge afstemming. De nog te vormen Nederlandse eenheid zal zijn toegesneden op de nieuwe situatie waarin er sprake is van geïntegreerd optreden van infanteriebataljons en transport- en bewapende helikopters. Reeds bestaande Britse en Duitse eenheden voor de luchtmobiele brigade zijn nog gebaseerd op het concept waarin met name aandacht werd geschonken aan anti-tankverdediging.

De heer **Van Dis** (SGP) vroeg hoeveel tijd gemoeid zal zijn met het vormen van een volledig geïntegreerde multinationale divisie, gezien de nu nog grote verschillen tussen de diverse componenten ervan.

De **minister** merkte op dat ernaar wordt gestreefd om eind 1993, begin 1994 te beschikken over een volledig geïntegreerde divisie, inclusief een volledig functionerende divisiestaf. Daartoe is in het MOU een tijdschema opgenomen.

De nieuwe NAVO-strategie is met name gericht op inzet bij regionale conflicten. Aangezien daarbij altijd het risico van escalatie aanwezig is, zal de gevechtskracht van de luchtmobiele brigade van geval tot geval bewust moeten kunnen worden aangepast. Een dergelijke flexibele, mobiele, snel inzetbare eenheid kan ook worden ingezet bij crisisbeheersing buiten het NAVO-verdragsgebied, of voor ingrijpen in een reeds uitgebroken conflict. De inzet van middelen zal zijn afgestemd op de ernst van de situatie en de omstandigheden in het operatiegebied. Door middel van intensieve training zal de eenheid tot een hecht geheel worden gesmeed.

De minister beschouwde een luchtmobiele brigade zonder vuursteun van bewapende helikopters als niet gevechtswaardig. Taak en inzet van de bewapende helikopters zijn echter afhankelijk van de aard van de crisis waarin wordt opgetreden. Derhalve moet de bewapende helikopter verschillende rollen kunnen vervullen, afhankelijk van de aard en het verloop van de in het geding zijnde crisis. Over het te kiezen type zal in een later stadium nog worden gediscussieerd.

De heer **Vos** (PvdA) wees erop dat eventueel gebruik kan worden gemaakt van faciliteiten die reeds aanwezig zijn bij andere brigades van de te vormen multinationale divisie.

De **minister** wenste te komen tot vorming van een zelfstandige Nederlandse eenheid, teneinde afhankelijkheid (ook politiek) van anderen te voorkomen. Van standaardisatie en interoperabiliteit zal pas sprake kunnen zijn als de eenheden van de overige deelnemers aan de luchtmobiele divisie aan het nieuwe concept worden aangepast. Overigens wordt al hard gewerkt aan vormen van samenwerking. Hierover zal de Kamer nog een aparte rapportage ontvangen.

De minister zag verband tussen de behoefte aan luchttransportcapaciteit voor de strategische verplaatsing van de luchtmobiele brigade en de totale behoefte aan luchttransportvliegtuigen binnen de krijgsmacht. De strategische verplaatsing zal zo veel mogelijk met eigen transportmiddelen geschieden. Afhankelijk van de situatie kan naast transport door de lucht ook worden gekozen voor vervoer over de weg, per spoor of per schip. Hoewel aan beperkte afhankelijkheid van bondgenoten in deze wellicht niet zal zijn te ontkomen, vond hij volledige afhankelijkheid op dit gebied ongewenst.

Binnen de nieuwe NAVO-structuur kunnen luchtmobiele brigade en mariniers niet zonder meer met elkaar worden vergeleken. De luchtmobiele brigade is onderdeel van het RRC. Van het Korps Mariniers maakt een bataljon deel uit van de «immediate reaction forces», terwijl een ander bataljon deel uitmaakt van de «maritime reaction forces». Laatstgenoemd bataljon is thans ingedeeld bij de «UK/NL-amphibious force» en oefent slechts in Noorwegen, zonder daar gestationeerd te zijn. Ook op het gebied van uitrusting is er verschil tussen beide. Bij deelname van de luchtmobiele brigade aan operaties buiten NAVO-verband is inschakeling van mariniers zeker mogelijk. Afhankelijk van de situatie zullen delen met elkaar kunnen samenwerken. Teneinde eventuele «cultuurverschillen» zo klein mogelijk te houden, is besloten tot uitwisseling van kaderfuncties tussen beide eenheden en worden gezamenlijke oefeningen bevorderd. Zonder dat zij deel zullen gaan uitmaken van de luchtmobiele brigade is er in bepaalde scenario's ook een taak voor het

Korps Commando's. Met name valt dan te denken aan vooruitgeschoven verkenningen.

De heer **Frinking** (CDA) merkte op dat commando's ook in groter verband kunnen worden ingezet als professionele eenheden in omstandigheden waarin inzet van de luchtmobiele brigade niet aan de orde is.

De **minister** zegde toe, op dit onderwerp later terug te komen. Het verheugde hem dat bij de vorming luchtmobiele brigade de samenwerking tussen de krijgsmachtonderdelen steeds beter vorm krijgt en dat bestaande verkokering wordt doorbroken. Omdat de Koninklijke Luchtmacht beschikt over de benodigde kennis over helikopters, vond hij het logisch om dit deel van het project onder verantwoordelijkheid van dit krijgsmachtonderdeel te plaatsen. Echter, het operationeel commando over de helikopters berust bij de commandant van het Eerste Legerkorps, aangezien ze als luchtcomponent onderdeel zijn van de geïntegreerde luchtmobiele brigade.

De **staatssecretaris** merkte op, het antwoord op een aantal vragen pas te kunnen geven in volgende fasen van het proces. Hij wenste zich thans te beperken tot een analyse van het project. Internationale samenhang vond hij groot belang, mede om de exploitatiekosten te drukken. Aangezien de overige partners in de multinationale divisie thans werken met materiaal dat in de huidige situatie in wezen «verouderd» is, achtte hij het niet zinvol om zich bij materiaalstandaardisatie daarop te richten. Hierbij moet tevens worden bedacht dat een aantal van deze partners zich zeer heeft gecommitteerd aan nationale ontwikkelingsprojecten. Dit alles maakt het ook in de toekomst niet waarschijnlijk dat alle partners hetzelfde type materiaal zullen verwerven. Waar enigszins mogelijk zal zeker samenwerking worden gezocht, ook buiten de partners in de nieuwe multinationale divisie, aangezien ook rekening moet worden gehouden met samenwerking in andere verbanden. Complicatie bij dit alles is, dat het tijdschema niet overal geheel parallel loopt. Hij beschouwde standaardisatie overigens niet als een doel op zichzelf. Naar aanleiding van de opmerking van de heer Frinking, dat de bewapende helikopter geen anti-tankhelikopter moet zijn, merkte hij op dat ook een multi-role helikopter als anti-tankhelikopter kan functioneren. Per 1 april worden de antwoorden verwacht op de «request for quotation» voor de aanschaf van de bewapende helikopter. Op 7 februari worden de reacties verwacht van industrieën die een «request for quotation» hebben ontvangen betreffende de transporthelikopter. Volgend op het «request for quotation» zijn de betrokken bedrijven bezocht door een team van experts dat de wensen nader heeft toegelicht, teneinde ervan verzekerd te zijn dat de juiste antwoorden worden ontvangen en dat een zorgvuldige, snelle besluitvorming kan plaatsvinden. Overigens zal de kalender niet bepalend zijn voor de besluitvorming in het verwervingsproces.

De heer **Vos** (PvdA) maakte uit de opmerkingen van de staatssecretaris op dat men al een duidelijk beeld heeft van de taken die de helikopters moeten vervullen. Het verbaasde hem dat de Kamer hiervan kennelijk nog niet op de hoogte is gesteld.

De **staatssecretaris** merkte op dat bij de opstelling van het «request for quotation» is uitgegaan van hetgeen in de notitie en in eerdere stukken is opgenomen, zonder een uitspraak te doen over het type helikopter. Derhalve verwachtte hij een aanzienlijke reeks aanbiedingen te krijgen, waaruit vervolgens op basis van hardere gegevens verder kan worden geselecteerd. Bij die nadere selectie zal niet alleen worden

gekeken naar prijzen, maar zal onder andere ook aandacht worden besteed aan mogelijke samenwerking met het Nederlandse bedrijfsleven. Uit de contacten die tot nu toe zijn gelegd, leidde hij af dat de betrokken bedrijven open staan voor industriële samenwerking. Hij verwachtte hiervoor in de officiële aanbiedingen verdere aanknopingspunten te zullen vinden.

De heer **Vos** (PvdA) bleef desondanks bij zijn vermoeden dat toch reeds verder is gegaan de specificatie van de helikopterbehoefte.

De **staatssecretaris** antwoordde hierop dat de specificatie slechts technisch van inhoud is. In politieke zin is volstrekt niet afgeweken van gemaakte afspraken. Verrassingen op dit gebied achtte hij dan ook uitgesloten. Hij onderkende en onderschreef de nadelen die verbonden zijn aan het leasen van helikopters. Leasing en andere daarmee vergelijkbare constructies zag hij dan ook eerder als noodverband dan als een ideale oplossing. Uitgangspunt voor het nemen van een beslissing is de eindsituatie die bereikt moet worden. Op basis daarvan zou eventueel gekozen kunnen worden voor leasing of enige andere constructie, bij voorbeeld als de gekozen helikopter op korte termijn niet leverbaar is. De verschillende alternatieven om eventueel een dergelijke tussenperiode te overbruggen, zullen beter overzien kunnen worden als de antwoorden op het «request for quotation» zijn ontvangen. In alle gevallen zal worden voorkomen dat als gevolg van leasing tot de keuze voor een bepaald type helikopter wordt gedwongen. Het uiteindelijk aantal aan te schaffen transporthelikopters hangt af van de verhouding tussen de capaciteit van de helikopter en de totaal te vervoeren vracht.

De staatssecretaris zegde een situatierapport over de aanschaf van LSV's toe, hoewel het investeringsbedrag hiertoe niet direct aanleiding geeft. Op de precieze fasering van een en ander zal nog nader worden teruggekomen. Voor dit voertuig zijn overigens geen ontwikkelingsopdrachten verstrekt. In de notitie is een opsomming gegeven van investeringen die exclusief bedoeld zijn voor de luchtmobiele brigade. Het leek hem niet goed mogelijk om allerhande overige kosten die in verband met de brigade elders in de krijgsmacht worden gemaakt, toe te rekenen naar de luchtmobiele brigade.

De heer **Frinking** (CDA) wees erop dat de procedure voor grote projecten inhoudt dat alle ermee verband houdende kosten zichtbaar worden gemaakt op één begrotingsartikel. Daarbij gaat het niet alleen om investeringskosten, maar ook om kosten voor personele en materiële exploitatie.

De **staatssecretaris** antwoordde hierop onder verwijzing naar kamerstuk 22 327, nr. 1, dat de procedure controle grote projecten volgens de motie-Van Middelkoop slechts van toepassing is op de oprichting van en investeringen voor de luchtmobiele brigade. Daarnaast wordt in verband met de evaluatie van het IDPP binnen Defensie bezien in hoeverre generieke kosten beter kunnen worden toegerekend aan de diverse onderdelen.

De heer **Vos** (PvdA) merkte op, dat onderbrenging van diverse posten binnen één begrotingsartikel de budgetverantwoordelijkheid van de verschillende krijgsmachtdelen niet zal aantasten, terwijl de doorzichtigheid wel groter wordt. Een recente wijziging in de Comptabiliteitswet zou het mogelijk maken om bij de indeling van de begroting de beleidsmatige invalshoek centraal te stellen. Graag zag hij deze mogelijkheid nader uitgewerkt.

De **minister** viel de staatssecretaris bij, dat in kamerstuk 22 327, nr. 1 is weergegeven hoe de motie-Van Middelkoop zal worden uitgevoerd. Personele en materiële exploitatiekosten zullen niet worden opgenomen in het nieuwe begrotingsartikel, dat specifiek bestemd is voor de oprichtingskosten van de luchtmobiele brigade. Zou hiertoe wel worden besloten, dan zal ook na oprichting van de brigade nog moeten worden gewerkt met dit artikel. Daarnaast is het begrotingstechnisch problematisch om dit soort kosten in dit artikel onder te brengen. Het leek hem beter om inzicht in de exploitatiekosten te verstrekken in de halfjaarlijkse rapportage.

De heer **Frinking** (CDA) wees op problemen die kunnen ontstaan doordat voorhanden zijnd materiaal wordt gebruikt bij de oprichting van de brigade. De waarde daarvan zou moeten worden vertaald in oprichtingskosten. Hij zag niet in wat er tegen zou zijn om de totale kosten van de brigade op een rij te zetten. Overigens was hij bereid om dit probleem op een later tijdstip nader te bezien. Uitgangspunt moet zijn dat het parlement moet kunnen beoordelen of is gebleven binnen de financiële grenzen en welke invloed deze nieuwe activiteit heeft op de overige delen van de krijgsmacht.

De **staatssecretaris** zegde toe, te zullen trachten een nadere indicatie van de totale kosten te geven. Het toekennen van een dagwaarde aan gebruikt materieel achtte hij overigens arbitrair.

De heer **Blaauw** (VVD) constateerde (als voorzitter van de commissie) dat de commissie ermee instemde, deze indicatie af te wachten en naar aanleiding daarvan eventueel nadere wensen te formuleren.

De **staatssecretaris** merkte op dat de Koninklijke Landmacht, met deelneming van de overige betrokkenen, sturend optreedt binnen de projectorganisatie. De Koninklijke Luchtmacht is verantwoordelijk voor de verwerving van helikopters, omdat daar over de specifieke expertise op dit gebied wordt beschikt. Integratie van de behandeling van luchttransport voor de luchtmobiele brigade en het totale luchttransport binnen de krijgsmacht zal in de praktijk vorm krijgen, doordat praktisch dezelfde groep personen zich bezighoudt met beide projecten en beide projecten worden gestuurd door de directeur-generaal materieel, via het periodiek DMP-overleg. De bewindslieden worden tussentijds regelmatig geïnformeerd over de voortgang van het geheel. Er wordt van uitgegaan dat de strategische verplaatsing met eigen middelen geschiedt. Daarbij is er niet in voorzien dat helikopters met vastvleugelige vliegtuigen worden vervoerd. Wat dat betreft kan mogelijk worden teruggevallen op capaciteit bij bondgenoten. Afhankelijk van de omstandigheden kan worden gekozen voor vervoer via spoor, over de weg, per schip, of voor een sprongsgewijze verplaatsing.

De heer **Blaauw** (VVD) leidde hieruit af dat reeds is gekozen voor een type vastvleugelig vliegtuig, aangezien er ook vliegtuigen zijn die helikopters kunnen vervoeren.

De **staatssecretaris** gaf toe dat deze categorie bewust buiten beschouwing is gelaten, gezien de hoge kosten die daaraan verbonden zijn. Bij de keuze tussen het gebruik van vastvleugelige vliegtuigen en transporthelikopters moet niet alleen worden gedacht aan vrachtcapaciteit, maar ook aan vliegsnelheid, vlieghoogte en mogelijkheden om onder moeilijke omstandigheden te landen. Overigens gaf hij er de

voorkeur aan, op dit onderwerp dieper in te gaan tijdens een reeds gepland mondeling overleg over het luchttransport.

De heer **Vos** (PvdA) drong er bij de staatssecretaris op aan, in de tussenliggende periode de diverse alternatieven grondig te onderzoeken.

De **staatssecretaris** wees nog op de belemmeringen bij het gebruik van civiele vliegtuigen voor militair transport, zoals de prohibitieve verzekeringspremies, weigering van medewerking door civiel personeel en de regel dat munitie niet civiel wordt vervoerd. Materiële exploitatiekosten vormen vast onderdeel van de besluitvorming over verwerving van materieel. Tot verwerving van materieel zal pas worden besloten als inzicht bestaat in de exploitatiekosten daarvan.

Over gezamenlijke oefenmogelijkheden wordt reeds overleg gevoerd, onder andere met landen die tevens helikopterproducent zijn. De staatssecretaris zag mogelijkheden op dit gebied, zonder zich daar op dit moment concreter over te willen uitlaten. De luchtmobiele brigade zal moeten oefenen met verschillende partners, maar ook in verschillende landschappen en klimaten. Op de oefenmogelijkheden in Nederland wenste hij terug te komen bij de geplande bespreking van het Structuurschema militaire terreinen. Overigens was hij van mening dat keuze voor een andere oefenlocatie de problemen slechts zou verschuiven, in plaats van oplossen.

De heer **Vos** (PvdA) benadrukte nogmaals het standpunt van zijn fractie ten aanzien van de positie van de luchtmobiele brigade. Hij was het eens met de minister dat de luchtmobiele brigade overeind zal blijven, onafhankelijk van de vorm van herstructurering van de krijgsmacht. Consequentie daarvan is, dat het proces van herstructurering en verkleining van de krijgsmacht zal plaatsvinden binnen de «main defence forces». Hij ging ervan uit dat het inzicht in de financiering van de luchtmobiele brigade gestalte zal krijgen in een verdere uitwerking van de plannen met betrekking tot deze brigade, gekoppeld aan de prioriteitennota. Hij behield zich het recht voor, hierop terug te komen bij de behandeling van laatstgenoemde nota.

De voorzitter,
Blaauw

de griffier,
Tielens-Tripels